

1. Vznik, podstata a pojem práva

Společenský způsob života lidí se záhy projevil určitou regulací lidského chování sociálními normami, směřujícími k tomu, aby byly vyloučeny alespoň omezeny některé formy chování (tabuizované jednání) a prosazen určitý sociální pořádek. Dodržování takto vznikajících sociálních norem, které měly zpočátku náboženský charakter vynucováno sociálními sankcemi v rámci komunity rodové společnosti. Složitější organizace veřejného života ve stále širších komunitách postupně vedla ke vzniku prvních forem státu. S utvářením státu se tak postupně vytváří právní systém, který je vynutitelný státní mocí.

V moderním státě je právní systém pouze jediný (právní monismus) a představuje tak základní normativní systém společnosti.

Právo lze charakterizovat jako komplexní systém závazných právních norem, jejichž předmětem je chování jednotlivých subjektů práva, který je vynutitelný státní mocí.

2. Systém práva, základní členění práva

2.1. Jednotnost a diferencovanost systému práva

Právo tvoří systém, který se vyznačuje zároveň jednotou a zároveň vnitřní diferencovaností.

Jednota práva spočívá v jeho bezrozpornosti (jednotlivé předpisy si nesmějí odporovat), úplnosti, ucelenosti a hierarchickém uspořádání jeho struktury.

Diferencovanost práva spočívá v jeho členění do základních složek, které jsou právní norma, právní institut a právní odvětví.

2.1.1. Právní norma

Právní norma tvoří základní prvek právního systému. Jde o obecně závazné pravidlo chování, jehož dodržování je vynutitelné státem.

Soubor právních norem spojený do jednoho celku je označován jako normativní právní akt, resp. právní předpis. Normativní právní akt obvykle obsahuje více právních norem, může však být tvořen i právní normou jedinou.

Právní předpisy na úrovni zákona mívají v případě hlavních právních odvětví podobu kodexů, které uceleně shrnují nejdůležitější normy příslušného právního odvětví do jednoho právního předpisu, který tím nabývá pro dané odvětví zásadního významu (např. občanský, obchodní, trestní zákoník, zákoník práce). Výhodou těchto kodexů je komplexnost, ucelenost, systematičnost, bezrozpornost a z uživatelského hlediska také přehlednost. Právní síla těchto kodexů však není vyšší než u ostatních zákonů.

2.1.2. Právní institut

Právní instituty jsou souborem právních norem, které upravují určitý druh právních vztahů (např. institut vlastnictví, oprávnění k archeologickým výzkumům). Některé právní instituty nejsou explicitně v právních normách zakotveny, ale jde o konstrukce právní vědy (např. institut absolutní a relativní neplatnosti právního úkonu).

2.1.3. Právní odvětví

Právní odvětví jsou vyššími skladebnými jednotkami práva. Vyplývá z odlišnosti charakteru společenských vztahů, které jsou jimi upravovány. Za základní právní odvětví našeho právního řádu jsou považována odvětví práva ústavního, občanského, obchodního, trestního a správního.

2.2. Právo vnitrostátní, mezinárodní a evropské

Právo se člení podle dalších kritérií na právo vnitrostátní (národní), právo mezinárodní a v souvislosti s procesem evropské integrace také právo evropské.

2.2.1 Mezinárodní právo upravuje vztahy mezi jednotlivými suverénními státy, případně mohou být jeho subjekty různé mezivládní a mezinárodní organizace, výjimečně i fyzická osoba (např. v případě mezinárodní ochrany lidských práv). Normy mezinárodního práva zavazují především subjekty mezinárodního práva, tj. zejména státy, zatímco jednotlivé fyzické a právnické osoby zavazuje jen zprostředkovaně. Pramenem mezinárodního práva jsou dvou nebo vícestranné mezinárodní smlouvy uzavírané mezi svrchovanými a sobě rovnými státy a zavedené právní obyčeje. Hlavním problémem mezinárodního práva je jeho vymahatelnost, protože neexistuje nadstátní moc, která by jeho plnění mohla ve všech případech vynutit, jako je tomu u práva vnitrostátního. V omezeném rozsahu kompenzuje tento nedostatek Rada bezpečnosti OSN a mezinárodní soudní orgány, jejichž pravomoci jsou však omezené.

Podle článku 10 Ústavy vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva (např. Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy).

2.2.2. Evropské právo sestává z práva Evropských společenství, tzv. práva komunitárního (nadmárodního, supranacionálního), které je pro členské státy EU nadřazeno právu národnímu a je aplikováno v rámci národních států v rámci evropské integrace, a z práva Evropské unie - tzv. práva unijního, tj. vzniklého v rámci mezinárodní spolupráce členských států EU, které právní vztahy mezi členskými státy Evropské unie jako suverénními státy na základech mezinárodního práva.

2.3. Právo veřejné a soukromé

Dělení práva na veřejné a soukromé vychází z tradiční zásady, že soukromé právo se týká ochrany zájmů jednotlivce, zatímco veřejné právo vyjadřuje zájmy státu. Právě tak jako obě tyto oblasti nejsou vždy v protikladu, není vždy hranice mezi nimi zcela jednoznačná a obě tyto oblasti se v řadě případů prolínají.

Soukromé právo vychází z předpokladu vztah rovnosti účastníků, kteří si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit na smluvním základě, pokud není zákonem stanoveno jinak. Charakteristickými odvětvími soukromého práva je občanské, obchodní, rodinné a pracovní právo.

Veřejné právo vztahy mezi veřejnou mocí a soukromými osobami, které jsou založeny na nerovném, tj. nadřazeném (vrchnostenském) postavení veřejné moci ve vztahu k soukromým osobám. Veřejné právo využívá zejména kogentních právních norem, jimiž je zároveň limitována působnost orgánů veřejné moci, kterou tyto mohou vykonávat pouze na základě a v mezích zákona a způsobem, který zákon stanoví. Charakteristickými odvětvími veřejného práva je ústavní, správní a trestní právo.

Některá odvětví směřují prvky práva soukromého a veřejného - např. pracovní právo.

2.4. Právo hmotné a procesní

Hmotné právo označuje okruh právních norem, které upravují obsah právních vztahů, tj. stanoví práva a povinnosti pro účastníky právních vztahů. Utváření jednotlivých právních vztahů podle norem hmotného práva představuje naplnění vlastního účelu právní úpravy -

dosažení stavu výkonu subjektivních práv a výkonu povinností (např. občanský zákoník, zákon o státní památkové péči).

Procesní právo slouží zprostředkovaně k naplnění účelu hmotněprávní úpravy tím, že stanoví postupy, jimiž se účastníci právních vztahů mohou domáhat svých práv, dále pak upravuje postavení a postup orgánů veřejné moci (např. správní řád, občanský soudní řád).

3. Právní norma

3.1. Charakteristika právní normy

Právní norma je objektivně existující, obecně závazné pravidlo chování, jehož dodržování je zabezpečeno státní mocí.

3.2. Struktura právní normy

Klasická struktura právní normy se skládá ze tří prvků - hypotézy, dispozice a sankce.

Hypotéza obsahuje podmínky, na jejichž splnění je vázána dispozice.

Dispozice obsahuje vlastní pravidlo chování (konkrétní práva a povinnosti).

Sankce označuje újmu, která hrozí subjektu, pokud za podmínek uvedených v hypotéze poruší ustanovení dispozice, tj. jedná protiprávním způsobem.

Základní charakteristiky právních norem jsou

- regulativnost (předepisuje určité chování)
- obecnost (vztahuje se neomezený počet případů)
- formální určitost (musí splňovat formální náležitosti)
- závaznost
- vynutitelnost státní mocí

3.4. Působnost právních norem

Působnost právních norem se rozlišuje na

- věcnou,
- osobní,
- místní,
- časovou.

3.4.1. Věcná působnost

vymezuje okruh právních vztahů, které právní norma upravuje.

3.4.2. Osobní působnost

právní normy je zpravidla obecná – vztahuje se na veškeré osoby, které se nacházejí na území státu, pokud není stanoveno jinak (imunita). Vyskytuje se též osobní působnost zvláštní, když právní norma je adresována jen určitému okruhu osob, které vymezeny určitými zvláštnostmi oproti ostatním, nicméně se týká každé osoby z této skupiny bez výjimky – např. vlastníci kulturních památek

3.4.3. Místní působnost

právní normy se týká vymezení jejího působení v prostoru. Na základě rozsahu místní působnosti se rozlišují právní normy celostátní a lokální.

3.4.4. Časová působnost

právních norem se týká jejího působení v čase. Právní norma platí v časově omezeném období, které počíná jejím vydáním a končí zrušením (derogací).

Právní předpisy nabývají platnosti dnem jejich publikování vyhlášení ve Sbírce zákonů. Dnem vyhlášení předpisu je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů, uvedený v jejím záhlaví.

3.5. Platnost a účinnost právní normy

Platnost je nezbytným předpokladem účinnosti právní normy. Právní norma působí do budoucna, zpětné působení normy (retroaktivita) je přípustná jen zcela výjimečně.

Předpokladem platnosti právní normy jsou její formální a obsahové náležitosti, její řádné projednání v legislativním procesu a její řádné vyhlášení.

Účinnost právní normy je určena datem, které je v jejím závěru uvedeno. Doba mezi platností a účinností právní normy je označována jako legisvakanční lhůta. Jejím účelem je poskytnout možnost adresátům právní normy, aby se mohli s jejím obsahem seznámit. Legisvakanční lhůta má délku trvání různou podle charakteru právní normy. Poměrně dlouhá bývá u kodexů, v některých případech (např. u některých tzv. technických novel) se dokonce doba nabytí účinnosti právní normy shoduje s nabytím platnosti. V takovém případě se legisvakanční lhůta neuplatňuje. Pokud není účinnost explicitně uvedena, platí, že legisvakanční lhůta je 15 dní.

Základní derogační pravidla jsou:

- právní norma vyšší právní síly ruší právní normu s nižší právní silou
- pozdější právní norma ruší dřívější
- speciální právní norma vylučuje aplikaci obecné právní normy (vztah obecného a zvláštního)

3.5. Aplikovatelnost, efektivnost právních norem

Právní normu lze aplikovat od doby, kdy se stala účinnou a po dobu, kdy je v účinnosti. Neefektivní norma je označována jako norma obsoletní. Je to norma, která sice je součástí platného právního řádu, avšak není užívána, resp. její užití již není možné.

4. Právní kultura, prameny práva

4.1. Základní typy právních kultur

Základními typy právních kultur, někdy též označované jako, velké právní systémy jsou typ kontinentální (kontinentálně evropský) a typ anglosaský (angloamerický). Hlavním znakem odlišujícím oba systémy je povaha pramenů práva.

V rámci kontinentálního právního systému, kam patří také Česká republika, byla právní kultura ovlivněna recepcí práva římského, pak na počátku 19. století představovalo důležitým přelom přijetí základních kodexů ve Francii (např. Code civil), které byly v ostatních zemích napodobovány (v Rakousku občanský zákoník z r. 1811). Základním pramenem vnitrostátního práva je zákon, soudy právo netvoří, ale nalézají.

V anglosaském typu právní kultury jsou pramenem práva právní obyčej, právní literatura a zejména soudní precedenty (jde o výsledek činnosti soudního či správního orgánu, který musí ve svém rozhodování respektovat předcházející rozsudky vyššího nebo stejného stupně).

4.2. Druhy pramenů práva

V právní teorii se většinou rozlišují následující základní druhy vnějších forem práva (formálních pramenů práva):

- právní obyčej
- právní předpisy
- normativní smlouvy
- soudní a správní precedenty

Z těchto formálních pramenů práva jde v případě právních předpisů, precedentů a normativních smluv o výsledek činnosti státu na základě zmocnění příslušného orgánu. Odlišné povahy je právní obyčej.

4.2.1. Právní obyčej

Právní obyčej je z historického hlediska nejstarším pramenem práva, který vznikl ve společnosti spontánně v důsledku zachováním určitých modelů chování, které byly vnímány jako závazné. Obyčej musí mít dostatečnou tradici, musí být znám a dodržován na určitém území větší skupinou osob a musí jít o dostatečně určité pravidlo chování. Obyčejové právo bylo historicky původně nepsané, postupně mohlo dojít k jeho zapsání, což ale nemění jeho podstatu, jde jen o formu jeho vyjádření. V České republice není právní obyčej součástí právního řádu.

4.2.2. Právní předpisy

Právní předpisy jsou hierarchicky odstupňovány podle postavení orgánů, které mají zmocnění je vydávat. Jde o ústavní zákony, zákony, zákonná opatření, nařízení vlády, vyhlášky, u územních samospráv nařízení kraje, nařízení obce, vyhlášky kraje, vyhlášky obce. Právní předpisy se takto liší intenzitou své právní síly, přičemž právní norma nižší právní síly nesmí odporovat právní normě vyšší právní síly.

System právních předpisů je hierarchizován podle postavení jejich vydavatele v ústavním pořádku státu:

Parlament: - Poslanecká sněmovna vydává ústavu, ústavní zákony, zákony

- Senát vydává zákonná opatření (nelze jimi měnit ústavu, volební zákony a státní rozpočet)

Vláda: vydává nařízení

Ministerstva a ostatní ústřední správní úřady: vydávají vyhlášky

Všechny uvedené právní předpisy musí být publikovány ve Sbírce zákonů.

Kraje: vydávají vyhlášky a nařízení

Obce: vydávají vyhlášky a nařízení

Bezpečnostní rada státu je zmocněna vydávat v mimořádných případech opatření s účinností zákona.

Právní předpis je určitý formalizovaný projev orgánu, vybaveného legislativní pravomocí. Po formální stránce je výsledkem právními předpisy předepsaného procedurálního postupu (legislativního procesu), který je zakončen náležitou publikací.

Obsah právního předpisu podléhá určitým obecným zásadám, jimiž se řídí jeho vnitřní struktura.

V úvodu právního předpisu musí být uvedeno, kdo a na základě jakého zmocnění jej vydává. Úvod obvykle obsahuje obecné právní zásady, vážící se k obsahu předpisu. Vlastní text se zpravidla dělí na obecnou část, obsahující ustanovení společná pro více právních norem, jejichž konkrétní znění je obsaženo ve zvláštní části. Text bývá podle charakteru a rozsahu právního předpisu členěn na části, hlavy, paragrafy, písmena, případně preambule, články. V závěru bývají ustanovení přechodná, zmocnění k vydání prováděcích prováděcí, derogační klauzule, ustanovení o nabytí účinnosti, jména odpovědných osob.

Primární (zákonné) právní normy jsou Ústava, ústavní zákony, zákony, zákonná opatření.

Prioritu před zákonem mají vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterými je republika vázána a které jsou součástí našeho právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Sekundární (podzákonné) právní normy tvoří nařízení vlády, právní předpisy ministerstev, jiných správních orgánů, orgánů územní samosprávy.

Zastupitelské orgány vydávají původní právní normy, zatímco výkonné orgány a orgány státní správy vydávají právní normy odvozené.

Původními právními normami jsou Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony, zákony, zákonná opatření, obecně závazné vyhlášky zastupitelstev územních samosprávních celků.

Odvozené právní normy jsou nařízení vlády, právní předpisy ministerstev, jiných správních orgánů a orgánů územní samosprávy. Odvozené právní normy mohou být vydávány jen na základě původní právní normy a zmocnění k jejímu provedení. Příslušný orgán musí být výslovně zmocněn zákonem, bez něhož nelze odvozené právní normy vydávat. Právní předpisy mohou mít teritoriální působnost celostátní a lokální.

-místní (lokální) právo tvorba

Vedle ústředních orgánů veřejné moci mají orgány samosprávy (kraj, obec) rovněž zmocnění k určité právo tvorné činnosti. Jde o pravomoc vydávat místní (lokální) právní předpisy (vyhlášky, nařízení, opatření), které se mohou vztahovat pouze území, které je v působnosti jejich vydavatele.

Může jít jednak o právní předpisy vydávané v samostatné působnosti (vyhlášky), nebo v rámci přenesené působnosti, tj. výkonu státní správy orgánem samosprávy.

Místní právní předpisy musí být v souladu s Ústavou, ústavními zákony, zákony a mezinárodními smlouvami dle čl. 10 Ústavy a podléhají kontrole z hlediska ústavnosti a zákonnosti. Na úrovni lokální právo tvorby se setkáváme též s původními normativními právními akty.

Obecně závazné vyhlášky obce vydává zastupitelstvo obce, nařízení obce se vydávají v přenesené působnosti a vydává je rada obce. Pokud se v obci vzhledem k její velikosti nezřizuje obecní rada, vydává nařízení obce též zastupitelstvo obce.

Vyhlášení se uskutečňuje vyvěšením právního předpisu na úřední desce obecního úřadu po dobu 15 dní. Dnem publikace (vyhlášení) právního předpisu je první den jeho vyvěšení na úřední desce, kromě toho může obec uveřejnit právní předpis způsobem v místě obvyklým (např. zveřejnění v místním tisku).

Zastupitelstvo kraje vydává v mezích samostatné působnosti vyhlášku kraje. Povinnosti lze touto vyhláškou ukládat fyzickým a právnickým osobám povinnosti, jen pokud tak stanoví zákon.

Rada kraje vydává nařízení kraje ve věcech přenesené působnosti.

Právní předpisy krajů se obligatorně vyhláší ve Věstníku kraje, pokud není stanoveno jinak. Tato tiskovina je určitou obdobou Sbírkou zákonů na krajské úrovni. Věstník je rovněž vydáván v částkách, z nichž každá obsahuje v záhlaví označení dne, kdy byla rozeslána. Ten je dnem vyhlášení v částce obsažených předpisů. Právní předpisy kraje označeny pořadovými čísly v průběhu kalendářního roku. Kromě právních předpisů kraje se ve Věstníku vyhláší, nálezy Ústavního soudu k právním předpisům kraje a další skutečnosti stanovené zákonem. Právní předpisy kraje musí být uveřejněny ve Věstníku nejdéle do 15 dnů od jejich schválení. Věstník vydává krajský úřad, u něhož musí být Věstník přístupný, stejně jako u všech obecních úřadů v kraji. Kraje mohou zpřístupnit stejnopis Věstníku také v elektronické verzi.

-vnitřní (interní) normativní předpisy

Lokálním právním předpisem nejsou vnitřní předpisy, tj. různé stanovy, řády, směrnice, pokyny, příp. společenská smlouva či zakladatelská listina. Vyznačují se tím, že mají užší a přesně vymezený okruh zavázaných objektů a týkají se většinou vztahů podřízenosti a nadřízenosti. Jsou vydávány nadřízeným pro podřízené, přičemž nadřízený nepotřebuje zmocnění k jejich vydání. Typicky jde např. o vnitropodnikové právní normy, stanovy upravující vnitřní vztahy právnických osob.

Tento charakter mají také usnesení vlády, které zavazují pouze podřízené orgány, nikoli všechny fyzické a právnické osoby.

4.2.3. Normativní smlouva

Smlouva je souhlasným projevem vůle dvou, případně více účastníků. Rozeznáváme smlouvy dvoustranné (bilaterální) a vícestranné (multilaterální). Smlouva představuje jeden z pramenů práva a zároveň jde o právní skutečnost, s níž se spojuje vznik, změna, zánik právního vztahu, nemá však obecný normativní dopad. Nepůsobí obecně normativně, neboť upravuje konkrétní individualizovaný vztah účastníků.

- normativní smlouva vnitrostátního práva

se uplatňuje méně často, vedle normativních právních aktů, zejména v oblasti pracovního práva, např. dohody vlády či zaměstnavatelů s odborovými organizacemi (kolektivní smlouva).

- normativní smlouva mezinárodního práva

Upravuje vztahy mezi suverénními státy, označuje se též jako protokol, úmluva, dohoda. Podle čl. 10 Ústavy se mezinárodní smlouvy, které byly ratifikovány Parlamentem, jsou součástí právního řádu, nestanoví-li ústavní zákon že k ratifikaci smlouvy je třeba referenda. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. V praxi to někdy je obtížné, protože její dikce je formulována s ohledem na účel smlouvy, který se týká určitých závazků státu, a zpravidla explicitně neupravuje okruh práv a povinností fyzických a právnických osob. Soulad mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem České republiky před její ratifikací posuzuje Ústavní soud, do jehož rozhodnutí není přípustné smlouvu ratifikovat.

Charakteristickým rysem současné tvorby práva v České republice je postupné sblížení s právním řádem Evropské unie a právním řádem členských států Evropských společenství. Přidružení České republiky k Evropským společenstvím a jejich členským státům zakládá Evropská (asociační) dohoda, podepsaná 4. 10. 1993, která vstoupila v platnost 1. 2. 1995, již je vázána při budování právního řádu z hlediska jeho slučitelnosti s právními předpisy Evropské unie. Mezinárodní smlouvy jsou publikovány ve Sbírce mezinárodních smluv.

4.2.4. Soudní a správní precedenty

Jde o prameny práva, které jsou produktem aplikačního procesu práva tvořeny v rámci procesu soudcovského a správního rozhodování. Patří do skupiny formálních pramenů práva, které jsou výsledkem činnosti státního orgánu proto bývá nazýván také soudcovským právem. Pramenem práva je individuální právní akt (první rozhodnutí ve věci). Precedenty jsou aplikovány na základě shody, jde-li o případ shodný s jiným dříve vydaným precedentem, je rozhodováno stejně, a na základě rozdílu, pokud na daný případ nelze použít dřívějšího precedentu, je rozhodováno podle svého uvážení, přičemž odůvodnění se stává závazným postupem pro příští shodné případy a nabývá tak normativního významu. Právní systém je tak velice nepřehledný pro velké množství precedentů, nicméně funguje pružně a může snadno reagovat na měnící se společenské poměry. Jde o typický znak anglosaské právní kultury.

5. Právní vztahy a právní skutečnosti

5.1. Charakteristika a pojem právního vztahu

Právní vztah je společenský vztah subjektů, které mají stanovená subjektivní práva a povinnosti. Je výsledkem regulativního působení právní normy na konkrétní společenský vztah, tedy ukládá subjektům jak jednat, nastanou-li skutečnosti předvídané právní normou. Společenský vztah mezi subjekty se v důsledku jeho úpravy právní normou stává vztahem právním. Na základě právní skutečnosti, která založila právní vztah, vznikají subjektům tohoto právního vztahu konkrétní (subjektivní) práva a povinnosti, a to v souladu s právní normou, která vznik takového vztahu předpokládá a upravuje.

Subjektivní právo (oprávnění) je oprávnění subjektu chovat se určitým způsobem.

Subjektivní povinnost je chování subjektu, které právní norma vyžaduje. Pokud není uskutečněno dobrovolně, může být vymáháno státní mocí.

5.2. Prvky právních vztahů

V konkrétním právním vztahu se uplatňují následující složky:

- subjekt či subjekty (fyzické a právnické osoby)

- obsah (subjektivní práva povinnosti účastníků právního vztahu),
- předmět (věci movité a nemovité, jednotlivá práva)
- právní skutečnosti

Předpokladem právního vztahu, nezbytným k tomu, aby mohlo dojít ke vzniku, změně a zániku předpokládaného typu právního vztahu, je kromě toho existence právní normy – bez ní se nikdy nemůže společenský vztah stát vztahem právním

5. 3.Právní skutečnosti

Jako právní skutečnost je označován společenský či přírodní jev, s nímž právní norma spojuje vznik, změnu nebo zánik právního vztahu (práv a povinností), tj. v jehož důsledku se osoba stane subjektem oprávnění a povinností, které jsou upraveny v právní normě.

5.4. Druhy právních skutečností

Právní skutečnosti se dělí na skutečnosti na lidské vůli závislé (subjektivní) a na skutečnosti lidskou vůlí neovlivnitelné (objektivní):

5.4.1. Subjektivní právní skutečnosti

Jejich podstatu tvoří lidské chování (volní jednání)

Subjektivní právní skutečnosti, založené na vůli subjektů, se dělí na:

- jednání právní, spočívající v chování v souladu s právní normou, tj. formou právního úkonu nebo individuálního právního aktu, a to buď

a) s úmyslem způsobit právní následky,

b) bez úmyslu způsobit následky, s nimiž spojuje následky právní norma;

- jednání protiprávní (tzv. delikty), které spočívá v činnosti nebo nečinnosti subjektu, který porušil povinnost stanovenou právní normou. Ty se dále dělí na:

a) veřejnoprávní delikty (trestné činy, přestupky)

b) soukromoprávní delikty (porušení povinností upravených soukromoprávními normami)

5.4.2. objektivní, které jsou na lidské vůli nezávislé, tj. bez projevu vůle se dále dělí na:

- právní události. Jde o skutečnosti, na které je právní normou vázán vznik, změna nebo zánik právního vztahu, a to nezávisle na vůli subjektu, jehož se týkají (např. narození či úmrtí člověka, uplynutí času).

- protiprávní stavy. Jde důsledky události vzniklé nezávisle na vůli subjektu, která je v rozporu s právní normy. Pokud právní norma ukládá někomu povinnost zjednat nápravu , ačkoli výsledek vznikl nezávisle na jeho vůli, jde o tzv. objektivní odpovědnost.

6. Právní jednání

6.1. Právní úkony

6.1.1. Pojem právního úkonu

Právní úkon je projevem vůle, který směřuje ke vzniku, změně nebo zániku práv nebo povinnosti, které právní normy s takovým projevem spojují.

Jde tedy o formu lidského chování, jemuž právní norma přiznává právní účinky a toto jednání směřuje k vyvolání určitých následků.

Náležitosti právního úkonu:

- náležitosti osoby (subjekt musí mít právní subjektivitu)
- náležitosti vůle - musí být skutečná, vážná, svobodná a prostá omylu

6.1.2. Právní subjektivita je způsobilost osoby mít práva a povinnosti, tedy schopnost být subjektem právních vztahů. Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením, vztahuje se i na počaté dítě, narodí-li se živé (nasciturus). Smrtí nebo prohlášením osoby za mrtvou tato způsobilost fyzické osoby zaniká.

V případě fyzické osoby vzniká způsobilost k právním úkonům vlastními právními úkony v plném rozsahu zletilostí, již se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. V důsledku duševní poruchy soud může fyzickou osobu způsobilosti k právním úkonům zbavit, v případě že je schopna pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů činit jen některé právní úkony, soud může její způsobilost k právním úkonům omezit.

Způsobilost mít práva a povinnosti u právnické osoby vzniká dnem zápisu osoby do rejstříku určeného stanoveného příslušným zákonem. U právnické osoby se způsobilost nabývat práva a povinnosti kryje s právní subjektivitou.

Stát představuje zvláštní druh právnické osoby; někdy je považován za určitou veřejnoprávní korporaci, za níž vykonávají práva a povinnosti příslušné státní orgány.

Nedostatek způsobilosti k právním úkonům má za následek neplatnost právního úkonu.

6.2. Náležitosti právních úkonů

Aby právní úkony mohly způsobit zamýšlené následky, je třeba, aby byly splněny následující náležitosti:

- náležitosti subjektu (právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům).
- náležitosti vůle (skutečnost, svoboda, vážnost, bezomylnost)

Vůle je vnitřní vztah jednající osoby k zamýšlenému následku; na vůli jednající osoby se usuzuje z jejího projevu a z okolností, za nichž byla projevována.

6.2.1. Skutečnost (danost) vůle znamená, že v daném okamžiku uzavření právního úkonu existuje subjektu k jeho provedení.

6.2.2. Svoboda vůle znamená, že právní úkon je učiněn svobodně, tedy že subjekt o jeho uskutečnění rozhoduje zcela svobodně, nikoli pod vlivem fyzického násilí, bezprávné výhrůžky nebo tísně.

6.2.3. Vážnost vůle znamená, že subjekt hodlá vyvolat právní následky spojené podle právních norem s projevem své vůle. Vůle subjektu tedy není vážná, pokud jedná bez záměru tyto právní následky vyvolat (např. při interpretaci uměleckého díla, nebo z důvodu demonstrace při výuce, v žertu).

6.2.4. Bezomylnost nastává, pokud subjekt činí právní úkon v omylu, o němž neví, např. v důsledku své nesprávné nebo nedostatečné domněnce o právních následcích úkonu. Takový omyl může nastat, pokud se subjekt domnívá, že činí určitý úkon, ve skutečnosti však činí úkon jiný, aniž si to uvědomuje, nebo pokud dojde k záměně osoby. K omylu může dojít také v předmětu právního úkonu (např. záměna půjčky za dar).

6.2.5. Náležitosti projevu vůle – určitost, formálnost, srozumitelnost.

6.2.6. Určitost znamená, že projev vůle musí být učiněn způsobem, který je jednoznačný a nepřipouští alternativní interpretaci. Neurčitý projev nemůže mít určitý obsah.

6.2.7. Formálnost – v případě některých právních úkonů právní norma stanoví předepsanou formu, zpravidla v podobě písemné, ústní či ve formě úředního zápisu.

Smluvní forma je výsledkem dohodnuté formy právního úkonu, pokud to dispozitivní právní norma připouští, již jsou pak účastníci vázáni.

6.2.8. Srozumitelnost – jde o požadavek, aby byl projev vůle jasně a jednoznačně vyjádřen, aby z jeho obsahu bylo zřejmé, co jím subjekt hodlá vyjádřit.

6.3. Náležitosti souladu vůle a projevu – shoda vůle a projevu

6.4. Předmět (objekt) právního vztahu

Předmětem právního vztahu, k němuž směřují vzájemná práva a povinnosti účastníků, mohou být:

- věci (movité a nemovité)
- výsledky tvůrčí duševní činnosti (např. autorská díla)
- určité jednání a jeho výsledek - může jít jak o aktivní konání, tak i ve zdržení se určitého chování,
- hodnoty lidské osobnosti nemajetkové povahy (zdraví, čest, důstojnost).
- hmotné objekty, které nejsou považovány za věci (lidské ostatky, transplantát)

6.4.1 Náležitosti předmětu – možnost a dovolenost

-možnost předmětu právního úkonu požaduje, aby realizace vzájemných práv a povinností účastníků byla objektivně uskutečnitelná, tj. aby neodporovala přírodním zákonům a byla jimi proveditelná (splnění nesmí bránit takové obtíže, jejichž překonání nelze spravedlivě požadovat).

-dovolenost právního úkonu závisí na jeho souladu s právní normou. Nepřípustný je právní úkon, který je v rozporu se zákonem, zákon obchází nebo se přičí dobrým mravům.

7. Výklad (interpretace) práva

7.1. Pojem interpretace práva

Interpretací práva rozumíme výklad práva. Jde o zjišťování obsahu právních norem ze slovního textu právní normy psaného práva. Výklad práva je součástí procesu jeho aplikace kdy se posuzuje konkrétní případ ve vztahu k obecné právní normě. Výsledkem výkladu je tzv. interpretační akt, což je vlastně závěr, jak se má na daný případ interpretovat obecná právní norma.

V praxi bylo mnohdy argumentováno ústředními správními úřady na dotazy podřízených orgánů, že nemohou vykládat právní předpisy, neboť k tomu jsou pouze oprávněny soudy. Jde o alibismus, neboť bez výkladu práva se neobejde žádný orgán, který je aplikuje. Soud sice v rámci konkrétního případu závazně vykládá právní normu, avšak tato závaznost se týká pouze tohoto případu. Jinou otázkou ovšem je závaznost výkladů, o níž někdy panují zkreslené představy. Proto je do této stati zařazen stručný výklad k této problematice.

7.2. Výklad orgánů veřejné moci (autoritativní výklad práva)

7.2.1. Výklad autentický (legální)

podává ten orgán veřejné moci, který právní normu vydal. Autentický výklad může být součástí pramene práva. V současnosti u nás k podávání autentického, všeobecně závazného výkladu práva není zmocněn žádný orgán veřejné moci.

7.2.2. Soudní výklad

je závazný pouze pro jedinečný, konkrétní případ, pro který je aplikován. Zavazuje pouze jeho účastníky a žádné jiné osoby. Pro řešení dalších obdobných případů není právně závazný. Rozhodování a stanoviska vyšších soudů nejsou pramenem práva, avšak hrají významnou úlohu ve sjednocování judikatury nižších soudů, přestože nejsou obecně závazná. Judikáty vyšších soudů jsou publikovány ve sbírkách soudních rozhodnutí a vykazují praxi značný stupeň věcné autority a přesvědčivosti, přestože mají pouze doporučující charakter. Jde o judikaturu Nejvyššího soudu ČR, Nejvyšší správní soud ČR a též Ústavní soud ČR v otázkách základních lidských práv a svobod. Přihlíží se též k judikatuře nadnárodních soudních institucí, jako je Evropský soud pro lidská práva a Evropský soudní dvůr.

7.2.3 Doktrinální výklad (vědecký, odborný)

je obsažen ve odborných právnických publikacích, odborných časopisech a dalších publikacích. Není právně závazný, ale může na praxi vykazovat značný vliv zejména v případě publikovaných komentářů ke kodexům, jakož i dalším zákonům.

7.3. Metody výkladu práva

Metodou výkladu je postup, jímž se dosahuje interpretačního výsledku - pravdivých poznatků o obsahu právní normy.

Rozlišujeme výklad:

- jazykový - logický - systematický - historický - teleologický - komparativní

7.4.1. Výklad jazykový

Text právní normy je formulován v právním jazyce, který vychází z obecného základu spisovného jazyka. Zahrnuje syntaktický výklad (složení věty, větné vazby), výklad gramatický (význam slov ve spojení s jinými) z hlediska gramatických pravidel a výklad sémantický (význam slov, obsahová stránka jednotlivých pojmů a vazeb textu).

Jazykový výklad vychází zejména z těchto zásad:

- právní definice pojmu, obsažená v právní normě, je závazná.
- pojem uvedený v právní normě, který není definován, se vykládá ve smyslu obecného základu spisovného jazyka,
- definici pojmu v jednom právním odvětví nelze automaticky aplikovat pro též pojmy v právních normách jiných právních odvětví. Např. pojem „budova“ je definován v různých právních normách s určitými odlišnostmi
- obsahuje-li právní norma odbornou terminologii, rozumí se jí ve smyslu, který má v příslušné odborné sféře poznání, pokud tyto pojmy nejsou právní normou definovány.

Jazykový výklad je základní a spolu se systematickým výkladem nejvíce frekventovanou metodou interpretace právních norem.

7.4.2. Logický výklad

Logický výklad využívá postupů výrokové logiky, jakož i logiky normativních vět. V teorii i praxi byly vytvořeny logické argumenty, označované latinskými termíny, jimiž je v právních textech tradičně operováno, např. argumentum a maiori ad minus (platí-li něco o celku, vztahuje se to i na jeho části).

7.4.3. Systematický výklad

V rámci systematického výkladu se porovnává obsah právní normy ve vztahu k celému komplexu právních norem, neboť normativní text se vykládá v kontextu celého právního řádu jako.

Nejčastěji používané zásady, o něž se opírá systematický výklad:

- určující je obsah právní normy, která má vyšší právní sílu (lex superior derogat legi inferiori)
- pozdější právní norma ruší předchozí- (lex posterior derogat legi priori),
- aplikace zvláštní právní normy má přednost před normou obecnou - zásada speciality (lex specialis derogat legi generali)

Systematický výklad směřuje k postizení místa, které konkrétní právní norma zaujímá místo ve struktuře právního řádu. V praxi jde o poměrně často užívaný výklad, je jediným spolehlivým vodítkem pro rozšiřující (extenzivní) či zužující (restriktivní) výklad.

7.4.4. Výklad historický

Historický výklad zjišťuje okolnosti vzniku právní normy, zkoumá cíl, který byl při přijetí právní úpravy zákonodárcem v historickém kontextu sledován. Jedním z východisek jsou důvodové zprávy k návrhům právních norem apod. Historický výklad má však jen podpůrný charakter, neboť platný předpis je především interpretován z aktuálního hlediska.

7.4.5. Výklad teleologický

Teleologický (účelový) výklad se snaží postihnout obsah konkrétních ustanovení z hlediska účelu zákona, s nímž by neměla být v rozporu. Může jít o interpretaci neurčitých pojmů a přizpůsobení obsahu měnícím se podmínkám, neboť význam chápání právních institutů nezůstává vždy stejný, ale mění se s proměnami doby. Nejde tedy o výklad cíleně účelový, přizpůsobující interpretaci právní normy apriorně vytčenému cíli.

Teleologický výklad má rovněž jen podpůrný charakter.

7.4.6. Výklad komparativní

Komparativní výklad vychází ze srovnávání postupů, které se týkají obdobných institutů, používaných v minulosti či v jiných státech. Vyskytuje se např. srovnání konkrétního institutu s jinými evropskými zeměmi, nebo s judikaturou 1. republiky. Rovněž tato metoda je pouze podpůrná.

7.5. Výklad doslovný, zužující a rozšiřující

7.5.1. Výklad doslovný (adekvátní)

Doslovný výklad právní normy je z hlediska interpretace základní, obsah se vykládá adekvátně textu, v němž je slovně vyjádřen. Z hlediska požadavku zákonnosti je doslovný výklad zásadní a je nutno jej použít v naprosté většině případů.

7.5.2. Výklad zužující (restriktivní) a rozšiřující (extenzivní)

Zužujícím výkladu se interpretuje dopad právní normy úžeji, než by mohlo vyplývat z doslovného znění textu. Při rozšiřujícím výkladu se záběr právní normy interpretuje jako širší.

Použití zužujícího či rozšiřujícího výkladu zpravidla souvisí s použitím systematického výkladu, pokud kdy norma stejné nebo vyšší právní síly takovýto výklad připouští.